

Zaštita tekstilne građe u Etnografskom muzeju u prvoj polovici 20. stoljeća

U središtu ovog rada nalaze se Jela Novak i Tereza Paulić, muzejske djelatnice koje su svojim radom dale izniman doprinos očuvanju tekstilne zbirke Etnografskog muzeja u Zagrebu. Kao stručnjakinje za tekstil imale su ključnu ulogu u procesu inventarizacije, stručne obrade i zaštite etnografske građe tijekom prvih desetljeća djelovanja Muzeja. Analizom njihova profesionalnog djelovanja na području zaštite tekstilne građe, s posebnim naglaskom na doprinos Tereze Paulić, nastojim istaknuti važnost njihove uloge u očuvanju muzejskog fundusa te tehničke i metodološke izazove s kojima su se susretale u muzejskoj praksi. Važno je naglasiti kako su neke metode i sredstva koja su koristile prilikom provođenja mjera zaštite na tekstilnoj građi bile u skladu s tadašnjim standardima, iako se danas smatraju neprihvatljivima.

Ključne riječi: tekstilne zbirke Etnografskog muzeja, zaštita muzejskog fundusa, žene u konzervatorsko-restauratorskoj struci

UVOD

Potaknuta izložbom *Historija zaborava*¹, koja se bavi prvim ženama u muzejskoj struci u međuratnom razdoblju, odlučila sam istražiti rad djelatnica, stručnjakinja za tekstil, Etnografskog muzeja u Zagrebu, s naglaskom na njihov doprinos zaštiti muzejskog fundusa u istom periodu.

Etnografski muzej osnovan je 22. listopada 1919. kao Etnografski odjel Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu. Inicijalni fundus nastao je objedinjavanjem Zemaljske zbirke Salamona Bergera s etnografskom zbirkom Arheološko-historijskog odjela Hrvatskoga narodnog muzeja, Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, Hrvatskoga školskog muzeja koji je djelovao uz Pedagoško-književni zbor i Muzeja za umjetnost i obrt Kraljevske obrtne škole (usp. Etnografski muzej [s.a.]). Osnivanje Muzeja značilo je početak sustavne i stručne obrade etnografske građe, čije je temelje postavio njezin prvi kustos, Vladimir Tkalčić.²

- 1 Više o izložbi *Historija zaborava – Prve žene zagrebačkih muzeja* vidi u tekstu A. Solter i A. Vlatković u ovim *Etnološkim istraživanjima*.
- 2 Vladimir Tkalčić bio je prvi kustos Muzeja (od 1919.), a zatim i ravnatelj od 1925. do 1934. godine.

Paralelno s tim aktivnostima, Etnografski muzej započeo je i s organiziranim prikupljanjem građe putem mreže muzejskih povjerenika³, čime su se postojeće zbirke nadopunjavale ili su se formirale nove (usp. Tkalčić 1930:143). Tijekom prvog desetljeća djelovanja Muzeja fundus je znatno narastao te je dosegno brojku od približno 30.000 predmeta. Najzastupljeniju cjelinu unutar fundusa činila je tekstilna građa, koja je obuhvaćala predmete izrađene i ukrašene gotovo svim tada poznatim tehnikama tkanja i vezenja, pružajući uvid u bogatstvo i raznolikost tradicijskog tekstilnog rukotvorstva. Predmeti su najvećim dijelom potjecali iz Zagreba, Posavine i Slavonije, ali i s prostora današnje Sjeverne Makedonije i Kosova (usp. Tkalčić 1930: 141). Uz tekstilnu, isticale su se i zbirke ukrašenih/rezbarenih drvenih predmeta: preslica i pastirskih čaša, kao i zbirke pletenih predmeta, keramike, nakita, igračaka, religijskih predmeta, pisanica, alata i različitih naprava. Značajan dio fundusa činili su i modeli seoskih kuća i oruđa, a formirane su i zbirke namještaja, seoskih interijera te etnografskih slika. Posebnu cjelinu unutar muzejskog fundusa činila je Egzotična zbirka (usp. Tkalčić 1930: 141-142).

PRVE TEKSTILNE STRUČNJAKINJE U MUZEJU

Budući da je velik dio muzejskog fundusa činila tekstilna građa koju je bilo potrebno stručno sistematizirati i zaštititi, neposredno nakon osnutka Etnografskog muzeja ravnateljstvo je uputilo zahtjev Povjereništvu za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji za zapošljavanjem pouzdane osobe, vješte u *ženskim ručnim radovima, koja bi uz razne nužne popravke muzejskih – naročito tekstilnih – predmeta obavljala i druge muzejske poslove*.⁴

Iste 1919. godine u Etnografski muzej primljena je Jela Novak, na radno mjesto manipulantice. Rođena 1873. godine, nakon završene Niže pučke škole i Više djevojačke škole, 1904. godine upisuje tečaj ženskog odjela Kraljevske zemaljske obrtne škole u Zagrebu. Ondje stječe znanja iz *plastičnog i ornamentalnog crtanja, slikanja po naravi, rezbarenja te umetanja intarzija*. U Muzeju je, uz administrativne poslove, obavljala i niz stručnih poslova, među kojima se posebno ističe inventarizacija novopristigle građe (usp. Brenko i Vlatković 2025: 78-110).

Nekoliko godina kasnije, 1923., u Muzej je primljena Tereza Paulić, rođena 1887. godine. Nakon završene osnovne škole, pohađala je Zemaljsku višu djevojačku školu u Zagrebu, a od 1902. do 1915. godine sudjelovala je u praktičnim tečajevima Kraljevske zemaljske ženske stručne škole, gdje je položila završne ispite iz *šivanja rubenine, umjetnih radnji i krojačenja*. Od 1916. do 1920. godine pohađa slikarski odjel Kraljevske akademije za umjetnost i umjetni obrt, a kao stipendistica školuje se na Umjetničko-obrtničkoj školi u Pragu (1920./1921.). Usavršavanje nastavlja na Ženskoj školi tkanja, gobelina i sagova u Valaškom Mezirčiju (1921.), te na *Kunstgewerbeschule* i *Kunstwerkschule „Manus Wien“* u Beču (1922.). Tijekom rada u Muzeju položila je ispit za učiteljice ženskih stručnih škola (1925.) te ispit za muzejske činovnike (1928.). Uz administrativne poslove, aktivno je sudjelovala u prikupljanju, dokumentiranju i stručnoj obradi muzejske građe. Bila je zadužena za inventarizaciju Zbirke Salamona Bergera, povremeno i za obradu predmeta iz Zbirke umjetnog obrta, a nakon umirovljenja Jele Novak 1932. godine preuzela je i poslove vezane za inventarizaciju novopristigle građe (usp. Brenko i Vlatković 2025: 78-110).

3 Služba muzejskih povjerenika uspostavljena je Naredbom o povjerenicima Etnografskog odjela Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu koju je 1921. godine donijelo Povjerenstvo za prosvjetu i vjeru (usp. Vlatković 2022: 59).

4 Arhiva EMZ-a, personalni dosje Jele Novak, 33/1919.

Širok raspon poslova koje su obavljale Novak i Paulić obuhvaćao je dokumentiranje i znanstvenu obradu građe, slikanje i fotografiranje muzejskih predmeta, komunikaciju s korisnicima kroz stalne postavbe i tematske izložbe, vođenja, predavanja te sudjelovanje u pripremi različitih publikacija. Posebno je do izražaja dolazilo njihovo bogato znanje o tradicijskim tehnikama izrade i ukrašavanja tekstila, koje je bilo ključno u procesu stručne obrade muzejske građe. Njihovim je radom uspostavljena klasifikacija građe, razvrstane prema tehnikama izrade te na pojedinačne predmete i komplete, koja se u čuvaonicama Muzeja, uz još neke druge parametre, zadržala do danas (usp. Brenko i Vlatković 2025: 78-110). Osim toga, obje su aktivno sudjelovale u provedbi mjera zaštite muzejskog fundusa, što je ujedno i tema ovog rada.

ZAŠTITA TEKSTILNIH PREDMETA

Zaštita tekstilnih predmeta u Etnografskom muzeju provodila se od samog osnutka. U *Izveštaju o poslovanju Etnografskog muzeja od 1919. do 25. veljače 1935. godine*, vezano za zaštitu muzejskog fundusa opisuju se metode kojima su predmeti konzervirani:

„(...) dobre metode konzerviranja predmeta protiv raznih štetočina sa mješavinom finoga petroleja i terpentina, izlaganjem parama karboneum-sulfuratuma u posebnom zato udešenom velikom magazinskom ormaru, natapanjem vrućim firnisom – za drvene stvari, zatim posipavanjem sa naftalinom i drugim kemikalijama, a naročito neprestanim čišćenjem, pretresivanjem i izlaganjem na zrak i sunce kao i – ukoliko dopustivim – pranjem predmeta; pored toga neprestano prašivanje i čišćenje muzejskih prostorija (...)“⁵

Također je naglašeno kako je Muzej zahvaljujući tako *uzornom redu i čistoći* bio poznat *kod nas i van države*.⁶

U Dokumentaciji Etnografskog muzeja pohranjen je tekst T. Paulić s kraja 1940-ih godina, za koji se pretpostavlja da je nastao za potrebe stručnog izlaganja na temu zaštite tekstilnih predmeta.⁷ U tekstu T. Paulić detaljno opisuje postupke zaštite koji su se primjenjivali na tekstilnim predmetima: od uvjeta čuvanja i metoda preventivne zaštite, do čišćenja te preparatorskih, konzervatorskih i restauratorskih zahvata. Kao temelj očuvanja zbirki ističe važnost pravilnog konzerviranja i učinkovite zaštite od nametnika.⁸ Posebno naglašava važnost korištenja hermetički zatvorenih vitrina, ormara, sanduka i skladišnih prostora, kao i potrebu za dostupnim i educiranim stručnim osobljem osposobljenim za provedbu dezinfekcije, čišćenja i konzerviranja. Nadalje, ističe kako je pri obradi svakog predmeta nužno utvrditi od kojeg je materijala izrađen te precizno procijeniti njegovo stanje. Naglašava kako svaki predmet zahtijeva individualan pristup i primjenu prilagođenih metoda obrade, ovisno o stupnju oštećenja. Također preporučuje

5 Dokumentacija EMZ-a, *Izveštaj o poslovanju Etnografskog muzeja od 1919. do 25. veljače 1935. godine*, 14. 12. 1936.

6 Dokumentacija EMZ-a, *Izveštaj o poslovanju Etnografskog muzeja od 1919. do 25. veljače 1935. godine*, 14. 12. 1936.

7 U tekstu „Konzerviranje, prepariranje i restauriranje tekstila u muzejima“ opisani su postupci zaštite o kojima je održavala i stručna predavanja u drugim muzejskim ustanovama. Prema putnom nalogu EMZ-a broj 497-1948 Paulić je upućena na terensko istraživanje etnografskog tekstila u Sinju i Vrlici nakon održanog predavanja na muzejsko-konzervatorskom tečaju u Splitu.

8 U izvještaju o radu iz 1937. i 1938. godine navedeno je kako se radi efikasnijeg suzbijanja nametnika uprava Muzeja obratila većim srodnim muzejima s molbom da podijele informacije o sredstvima i metodama koje su koristili za dezinfekciju, kao i o rezultatima koje su tim postupcima postigli. Svi zamoljeni muzeji odgovorili su na molbu i pružili tražene informacije (usp. Paulić 1938: 232-234).

fotografiranje predmeta prije i nakon procesa čišćenja i konzervatorskih zahvata, čime se osigurava kvalitetna i cjelovita stručna dokumentacija. Iz sadržaja teksta vidljivo je da je T. Paulić bila upoznata s tadašnjim praksama u inozemnim muzejima⁹, koje navodi kao primjere uspješnih muzeoloških rješenja.

UZROCI PROPADANJA TEKSTILNE GRAĐE I METODE ZAŠTITE

U tekstu Paulić kao glavne uzroke propadanja tekstilne građe ističe dugotrajnu izloženost predmeta svjetlosti, povišenu relativnu vlažnost zraka te fizička oštećenja uzrokovana moljcima i drugim nametnicima. Navodi kako su se u borbi protiv moljaca koristila različita kemijska sredstva, među kojima se izdvajaju *naftalin*, *kamfor*, *globol* (para-diklor-benzol), te hlapljivi klor-derivati poput *pantakana* i *DDT*-a, dok se posebno učinkovitom pokazala upotreba karboneum sulfuratuma.

Kamfor i naftalin djelovali su na takav način da su odbijali odrasle jedinke moljaca – leptiriće, no nisu uništavali jajašca i ličinke. Globol, DDT i pantakan bili su učinkoviti isključivo u hermetički zatvorenim ormarima i škrinjama, budući da brzo hlape, dok se pantakan, u obliku tekućine, nije smio nanositi izravno na predmete, jer je ostavljao bijeli talog. Karboneum sulfuratum u tekućem stanju smatrao se vrlo učinkovitim sredstvom u borbi protiv moljaca. Primjenjivao se tako da bi se u otvorenoj posudici stavljao u hermetički zatvoren ormar ili škrinju s predmetima, gdje bi isparavao i djelovao na nametnike.

U slučajevima kada su se primjenjivali toksični plinovi, poput sumporovog ugljika, cijanovodika ili ciklona, tretman je moralo provoditi stručno osoblje ili specijalizirane tvrtke za ciklonizaciju i preparaciju. Muzejski predmeti tretirani su i mješavinom terpentina i petroleja, no uočeno je da takav tretman uzrokuje tamnjenje tekstilnih predmeta.

Učinkovitost svih navedenih sredstava za zaštitu tekstilne građe u velikoj mjeri ovisila je o načinu njihove primjene, odnosno o tome jesu li predmeti bili pohranjeni u hermetički zatvorenim ormarima, škrinjama ili drugim nepropusnim prostorima. Ponekad su se prilikom tretiranja predmeta kemikalijama predmeti stavljali u papirnate vreće, koje su se potom čvrsto zatvarale i na taj način stvarale ograničen prostor za djelovanje kemijskih sredstava. Takva se metoda primjenjivala i u radu Etnografskog muzeja. U slučajevima kada nije bilo moguće osigurati hermetičke uvjete, bilo je potrebno redovito ponavljati tretmane, što je važno istaknuti jer su sva spomenuta sredstva štetna za ljudsko zdravlje.

U istom tekstu T. Paulić navodi kako su se u borbi protiv nametnika provodili i tretmani na povišenim temperaturama¹⁰ od 55°C, 60°C i 72°C koji su se pokazali vrlo učinkovitim u uništavanju moljaca u svim fazama njihova razvojnog ciklusa, zbog čega su neki muzeji razvili praksu korištenja posebno prilagođenih komora ili kotlova za provođenje takvih postupaka. Predmeti

---

9 U tekstu navodi primjere zaštite i konzerviranja arheološkog tekstila, restauriranja goblena u Kopenhagenu u palači Rozenborg, kao i vrstu opreme koja se koristila u čuvaonicama kao što su ormari s policama u Etnografskom muzeju u Kopenhagenu. Navodi i upotrebu dugih valjaka, koji se pokreću mehaničkim putem, za pohranu velikih sagova u muzejima građenima u novije vrijeme.

10 Paulić u tekstu navodi kako su na otoku Krku otočanke vunene predmete održavale na takav način da su ih parile, a zatim sušile u toploj krušnoj peći. Pokrivače od domaćeg sukna prale su u moru, sušile na suncu i posipale buhačem prije spremanja u škrinju, dok su odjeću od domaćeg sukna pohranjivale uz dodatak aromatičnih biljaka poput lovora, ružmarina, lavande, duhana, orahova lišća i drugih, čime se nastojalo odbiti nametnike prirodnim sredstvima.

su se također izlagali izravnoj sunčevoj svjetlosti, što je također djelovalo destruktivno na nametnike, no istovremeno je dovodilo do degradacije boja i oštećenja samog materijala.

Predmeti izrađeni od kože, kao što su kožusi, tretirali su se preparatima koji su sadržavali terpentini, petrolej i benzen, što se pokazalo neučinkovitim, jer su nakon tretmana dlake otpale, čime je došlo do trajnog oštećenja predmeta. S druge strane, tretiranje suhe kože čistim vazelin-skim uljem pokazalo se učinkovitom metodom očuvanja, jer je koža zadržala svoju elastičnost i nije došlo do neželjenih promjena na materijalu.

ČIŠĆENJE I UKLANJANJE MRLJA

Postupak čišćenja tekstilnih predmeta, kao ključ za njihovo dugoročno očuvanje i sprječavanje oštećenja, ovisio je o materijalu od kojeg je predmet izrađen, dok se sam postupak provodio uz primjenu odgovarajućih metoda i sredstava kako bi se izbjegla dodatna oštećenja. Predmeti izrađeni od lana, konoplje ili pamuka čistili su se, kada je to bilo moguće, mokrim ili kemijskim postupkom, dok su se predmeti od tankih tkanina i čipke čistili mokrim postupkom u kupki s toplom, mekom vodom, uz dodatak neutralnog sapuna ili male količine boraksa¹¹. Tijekom čišćenja predmet se lagano pomicao (vibrirao) u vodi, čime se omogućavalo nježno uklanjanje nečistoća. Ispiranje se provodilo na isti način, u čistoj, mekoj vodi.

U Muzeju su provedeni i pokusi mokrog čišćenja pomoću prirodnih sredstava kućne izrade¹² – poput oguljenog divljeg kestena koji se koristio za predmete izrađene od svijetlih tkanina i lista bršljana za predmete izrađene od tamnih tkanina. Međutim, rezultati nisu uvijek bili zadovoljavajući jer je često dolazilo do razlijevanja boja i promjena na tkanini. Vuneni predmeti nisu se čistili mokrim postupkom, a kemijsko čišćenje često nije davalo zadovoljavajuće rezultate zbog osjetljivosti materijala i rizika od oštećenja; stoga se za vunene predmete izrazito važnim smatralo redovito prozračivanje i dezinfekcija. Neovisno o postupku čišćenja preporučeno je čuvanje predmeta u optimalnim mikroklimatskim uvjetima kako bi se smanjila potreba za ponavljanjem postupka.

Uklanjanje mrlja obavljalo se različitim sredstvima, ovisno o vrsti mrlje i materijalu od kojeg je predmet izrađen. Masne mrlje na vunanim predmetima odstranjivale su se pomoću benzina, etilena ili razrijeđenog amonijaka. Mrlje od voća uklanjale su se korištenjem sumporne pare, sumporne kiseline, mliječne kiseline, klorne vode ili oksalne kiseline, dok su se mrlje od tinte uklanjale razrijeđenim acetonom, nakon čega se zahvaćeno područje ispiralo čistom vodom. Korozija¹³ se tretirala s nekoliko vrsta kiselina: 10-postotnom limunskom kiselinom, 3-postotnom solnom kiselinom ili vrućom oksalnom kiselinom.

Predmeti su se glačali dok su još bili vlažni, i to na mekoj podlozi. Osjetljiviji materijali poput čipke, veza, svile i vune glačali su se s naličja, preko platna, kako bi se spriječila oštećenja.

Budući da ormari i vitrine u muzejima uglavnom nisu bili hermetički zatvoreni, predmeti su se

11 Boraks je prirodni mineral kemijski poznat kao natrijev tetraborat koji ima široku primjenu u domaćinstvu i industriji kao sredstvo za čišćenje i dezinfekciju, insekticid te sredstvo za uklanjanje mrlja i mirisa.

12 Plod divljeg kestena kao i list bršljana sadrže saponine, biljne glikozide koji u vodenoj otopini stvaraju pjenu poput sapuna (usp. Hrvatska enciklopedija. 2013.-2025. s.v. „Glikozidi“).

13 Paulić u tekstu navodi kako se u kućnoj radinosti korozija odstranjivala pomoću soka od limuna te glačanjem tretirane tkanine preko platna.

morali često otprašivati. Za tu je svrhu korišten usisavač, a kod osjetljivih tkanina usisavalo se preko sloja tanke tkanine, kako bi se izbjegla mehanička oštećenja.

KONZERVIRANJE TEKSTILA ŠIVANJEM

Kod zahvata na povijesnom i etnografskom tekstilu prednost se davala konzervaciji u odnosu na restauraciju. Intervencije su bile minimalne, s naglaskom na stabilizaciju predmeta i sprječavanje njegova daljnjeg propadanja, uz nastojanje da se očuva izvorni izgled i materijal. Postupci konzervacije prilagođavali su se vrsti i debljini materijala, kao i vrsti i opsegu oštećenja.

Predmeti izrađeni od lana, konoplje i pamuka konzervirali su se podlaganjem s unutarnje strane tkaninom jednake ili slične debljine. Podloga se pričvršćivala ručnim šivanjem ili tehnikom *štopanja*¹⁴, kojom su se stabilizirali oštećeni dijelovi i sprječavalo njihovo daljnje propadanje. Kod vunениh tkanina koristio se materijal iste debljine i slične boje za podlogu, a oštećenja su se opšivala kako bi se spriječilo njihovo širenje. Oštećenja na suknenim tkaninama sanirala su se štopanjem nitima iste ili vrlo slične boje, kako bi zahvat bio što manje uočljiv. Kod većih oštećenja cijeli sag ili ćilim podlagao se mrežastom tkaninom, a predmet se učvršćivao šivanjem rastera u razmacima od 20 cm. Manja oštećenja sanirala su se uvođenjem nove osnove i potke, dok se kod većih oštećenja koristila juta kao podloga, a rubovi su dodatno osiguravani šivanjem. Tanke i osjetljive tkanine konzervirale su se podlaganjem tilom ili medicinskom gazom, što je osiguravalo stabilnost predmeta bez narušavanja njihove prozračnosti, a pohranjivale su se između dviju staklenih ploča kako bi se sačuvalo njihov oblik i spriječilo daljnje oštećivanje.

Prilikom konzervatorskih zahvata preporučivalo se izraditi precizan kraj svakog predmeta s točnim mjerama i svim konstrukcijskim detaljima. Važno je bilo zabilježiti i vrste bodova korištenih pri šivanju i izradi ornamenata, kao i napraviti grafički prikaz strukture tkanine, što je omogućavalo bolje razumijevanje izvorne tehnike izrade i uočavanje potencijalnih problema u materijalu.

OPREMA I UVJETI POHRANE U MAGAZINIMA

Paulić u tekstu donosi općenite preporuke za skladišne prostore, koji predstavljaju važan čimbenik u očuvanju muzejskog fundusa. Naglašava potrebu korištenja suhih i dobro prozračenih prostorija, opremljenih hermetički zatvorenim ormarima i sanducima, kako bi se spriječilo isparavanje plinova kojima su predmeti prethodno tretirani protiv nametnika. Ako prostori za pohranu imaju vrata i prozore s dobrom brtvom, potrebno je u njih ulaziti isključivo uz korištenje zaštitnih maski, posebno ako prostor nije opremljen sustavom za mehaničko prozračivanje. Idealna temperatura za čuvanje građe u takvim prostorima jest oko 10°C, čime se dodatno usporava biološko i kemijsko propadanje materijala.

Na primjeru Etnografskog muzeja navodi se da je unutar muzejskog spremišta¹⁵ tekstilna građa bila pohranjena prema regijama, a zatim dodatno prema vrsti materijala i obliku predmeta. Predmeti izrađeni od vune izdvajali su se od ostatka građe kako bi se olakšala kontrola i omogućilo pravovremeno uočavanje eventualne prisutnosti nametnika. U spremištima se građa pohranjivala u ormare, na police ili na vješalice, najčešće na način na koji je čuvana na terenu.

14 Štopanje je postupak popravljivanja tkanine oštećene rupama ili poderotinama šivanjem.

15 Više o čuvaonicama i radnim prostorijama u Muzeju vidi: Grčević 2019: 85-94.

Na kraju teksta donosi konkretne smjernice, s ciljem usporavanja procesa propadanja i očuvanja tekstilne baštine za buduće generacije, koje navodim u citatu:

„(...) Sada ću opetovati nekoliko upozorenja:

- Tekstil konzervirati, ne restaurirati.
- Oprezno i individualno postupati sa predmetima kod čišćenja, da ih se ne upropasti.
- Kod prepariranja uz pomoć kemičara tekstilca individualno postupati sa tekstilom, da bi se što bolje sačuvalo.
- Uz upotrebu svih navedenih sredstava za uništavanje moljaca, često pregledavanje vunениh predmeta.
- Hermetski zatvoreni ormari, škrinje i vitrine, te dobri magazini.
- Čuvati tekstil od vlage i prejakog svjetla.
- Budete li se držali navedenih upozorenja sačuvati ćete tekstil od prebrzog propadanja! (...)“

ZAKLJUČAK

Analiza profesionalnog djelovanja Jele Novak i Tereze Paulić ukazuje na njihov kontinuiran, sustavan i predan rad na zaštiti muzejske građe još od samih početaka djelovanja Etnografskog muzeja. Njihovo stručno znanje, bogato iskustvo i visoka razina profesionalne posvećenosti bili su od ključne važnosti za očuvanje, obradu i prezentaciju bogate tekstilne zbirke tijekom prve polovice 20. stoljeća.

Posebno se ističe doprinos Tereze Paulić u području zaštite, što je potvrđeno i u obrazloženju njezina umirovljenja 1948. godine koje je sastavila tadašnja ravnateljica Marijana Gušić. U tom dokumentu Paulić je okvalificirana kao kustos restauratorske struke, a među njezinim najvažnijim zaslugama navodi se i to da je „(...) savjesno nadzirala i provodila konzerviranje i spremanje dragocjenog muzejskog tekstila, tako da u tom materijalu nema nikakvih šteta nastalih zbog propusta u spremanju ili čišćenju“.¹⁶

Rad Jele Novak i Tereze Paulić postavio je temelj zaštite tekstilnoga muzejskog fundusa u Etnografskom muzeju. Njihov pristup bio je utemeljen na onovremenim iskustvima i praksama svjetskih muzeja koje su se tijekom druge polovice 20. stoljeća sustavno razvijale, prateći suvremene standarde i dosege konzervatorsko-restauratorske struke.

---

16 Arhiva EMZ-a, personalni dosje Tereze Paulić, 26/1948.

LITERATURA I IZVORI

- BRENKO, Aida i Aleksandra VLATKOVIĆ. 2025. „Sve blješti od ljepote! – kreativnost i stručnost prvih zaposlenica Etnografskog muzeja“. U: *Historija zaborava : prve žene zagrebačkih muzeja*. A. Solter, ur. Zagreb: Arheološki muzej [etc.], str. 78-110.
- ETNOGRAFSKI MUZEJ. [s.a.]. „O nama“, <https://emz.hr/o-nama/> (pristup 27.10.2025.).
- GRČEVIĆ, Mihaela. 2019. „Čuvaonice, radne prostorije i konzervatorsko-preparatorska služba od osnutka Etnografskog muzeja do danas“. *Etnološka istraživanja* 24: 85-94, <https://hrcak.srce.hr/229127> (pristup 10.9.2025.).
- HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA. 2013-2025. s.v. „Glikozidi“. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/glikozidi> (pristup 27.10.2025.).
- PAULIĆ, Tereza. 1938. „Rad u muzeju u 1937 i 1938 godini“. *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu* 4: 232-234.
- TKALČIĆ, Vladimir. 1930. „Etnografski muzej u Zagrebu 1919-1929“. *Narodna starina* 9(22): 132-148, <https://hrcak.srce.hr/66153> (pristup 9.9.2025.).
- VLATKOVIĆ, Aleksandra. 2022. „Uloga Vladimira Tkalčića u uspostavljanju sustava muzejske dokumentacije Etnografskog muzeja“. *Etnološka istraživanja* 27: 57-71, <https://hrcak.srce.hr/289678> (pristup 5.9.2025.).
- Dokumentacija EMZ-a, tekst Tereze Paulić „Konzerviranje, prepariranje i restauriranje tekstila u muzejima“, DOK – 342.
- Dokumentacija EMZ-a, „Izvještaj komisije o poslovanju Etnografskog muzeja od 1919.g. do 25.2.1935.g.“, 14. 12. 1936.
- Arhiva EMZ-a, personalni dosje Tereze Paulić, 26/1948
- Arhiva EMZ-a, personalni dosje Jele Novak, 33/1919.